

GEÇİCİ TARIM İŞÇİLİĞİNDE KADIN EMEĞİNİN KULLANIMI VE KONTROLÜ: NİĞDE ÖRNEĞİ

* * *

USE AND CONTROL OF WOMEN'S LABOR IN TEMPORARY AGRICULTURAL WORK: THE CASE OF NIGDE

İlknur SAATCİ ÖZEN*

ÖZ

Bu çalışma mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınların toplumsal cinsiyet ve kültürel kodların öğretilmişliği sonucunda maddi ve manevi yönde yaşamış oldukları sömürüye, emeğin kontrol altına alınışına odaklanmaktadır. Araştırma, Niğde iline Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden gelmiş olan mevsimlik tarım işçisi kadınların ücretsiz aile işçisi konumunda gerek tarlada gerekse evde/çadırda iş yüküne, gündelik yaşam pratiklerine yer vermektedir. Bunu ise mevsimlik tarım işçiliğinde somut olarak karşılık bulan efendi-köle, emek-sermaye dikotomileri ve ataerkil toplum düzeni üzerinden analiz etmektedir. Mevsimlik tarım işçisi kadın hem üretim dışı bir emek formunda toplumsal cinsiyete bağlı annelik ve kadınlık rolleri gereği emeğinin karşılığını alamamakta hem de kapitalist sistemde mevsimlik tarım işçiliğinin enformel yapısından kaynaklı emeğinin karşılığı olan ücretin kullanım hakkına sahip olamamaktadır. Kadının emeği hane reisi formunda koca, kültürel formda kaynana, ekonomik formda çavuş tarafından sürekli denetlenmekte ve kontrol altında tutulmaktadır. Daha da kötü olan ise kadınların bu sömürü sistemini ve toplumsal kodları, cinsiyete dayalı iş bölümü, anneliğin ve kadınlığın doğasına atfedilen zoraki bir görev olarak kabullenip uygulamasıdır. Bu durum mevsimlik tarım işçiliğinin cinsiyetleştirilmesiyle ve literatürde tarımın feminizasyonu olarak karşılık bulmasıyla sonuçlanmaktadır. Söz konusu tarım işçiliğinin cinsiyetleştirilmesi, toplumların geçmişten günümüze kültürel tarihsel birikimleri doğrultusunda kadınlara ve erkeklere farklı sorumluluklar, roller ve görevler sunulmasıyla ilişkilidir. Bu amaçla Niğde ilinde mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk durumuna dair genel bir çerçeve çizmek adına kadınlarla (gelinler, bekar kadınlar, kaynanalar), erkeklerle/kocalarla, çavuşlarla derinlemesine ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu saha araştırması sonucunda araştırma bulguları elde edilmiş ve veriler analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: mevsimlik tarım işçiliği, kadın, ataerkil, emek-sermaye, toplumsal cinsiyet

* Dr. Araştırma Görevlisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Sosyoloji Bölümü.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1363-1533> ♦ e-Mail: ilknur Saatci@ohu.edu.tr

ABSTRACT

This study focuses on the material and moral exploitation experienced by women doing seasonal agricultural work as a result of gender expectations. The research includes the daily life practices of seasonal agricultural worker who came to Niğde province from the Eastern and Southeastern Anatolia Regions as unpaid family workers in the field and at home/tent. It analyzes this through the master-slave, labor-capital dichotomies and patriarchal social order, which are concretely reflected in seasonal agricultural work. Seasonal female agricultural worker cannot receive compensation for their labor in a form of non-production labor due to their gender-related roles of motherhood and femininity. Moreover, in the capitalist system, they do not have the right to use the wage that is the reward for her labor. Women's labor is controlled by the husband in the form of the head of the household and by the mother-in-law in the cultural form. In economic form, it is kept under constant control by the intermediaries. What is worse is that women accept and implement this system of exploitation and social codes; gender-based division of labor, a forced duty attributed to the nature of motherhood and femininity. This situation results in the gendering of seasonal agricultural work. This is reflected in the literature as the feminization of agriculture. The gendering of agricultural work is related to the presentation of different responsibilities, roles and tasks to women and men in line with the cultural and historical background of societies. For this purpose, it was aimed to draw a general framework regarding the poverty and deprivation experienced by seasonal agricultural workers in Niğde province. In the direction, in-depth bilateral interviews were conducted with women (brides, single women, mothers-in-law) men/husbands and intermediaries. As a result of this field research, research findings were obtained and the data were analyzed.

Keywords: *seasonal agricultural work, woman, patriarchy, labor-capital, gender*

Giriş

Bu çalışma, üretimin merkezinde olmasına rağmen pay alma süreçlerinden dışlanan Niğde iline mevsimlik tarım işçisi olarak getirilen kadınların konu oldukları üretim ilişkilerine ve emeğin kontrol mekanizmalarına odaklanmaktadır. Kadın emeğinin gerek kullanımı gerekse kontrolü, kadınların toplumsal cinsiyete dayalı öğrenmiş oldukları kodlar, kültürel ve dini değerler ve en genelinde maruz kaldıkları yoksunluklar karşısında içselleştirdikleri gönüllü kulluk olgusu ile karşımıza çıkmaktadır. En genel anlamıyla, kırsal alanda bir emek olarak kadın, ataerkil bir yapının içerisindeki en küçük ortak paydada tanımlanan ücretsiz hane emeği formunda varlığını sürdürmektedir. Nurol ve Ünal'ın ifadesiyle emeğin ataerkil ve/ya cinsiyetçi yapısı karşımıza güvencesiz emek formunda çıkmakta ve bu durum birçok etkenin de belirleyicisi olduğu ayrımcılık durumunu beraberinde getirmektedir (Nurol ve Ünal, 2018, 59).

Bu anlamıyla araştırma kadınların hem cinsiyete dayalı iş bölümünün hem de bunun bir uzantısı olarak mevsimlik tarımsal üretim ilişkilerinin yegâne “ücretsiz aile işçisi” (Sirman, 1991, 30) olarak gerek sosyal/kültürel gerekse ekonomik hayatın yeniden üretiminde hâkim konumda yer aldıklarını göstermeyi hedeflemektedir. Zira kadın; sosyal, kültürel, dinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı kendisinden beklenen tutum ve davranışların gönüllü kabulünün bir sonucu olarak mevsimlik tarım işçiliğinde de yarattığı artı değere el konulan (ekonomik, sosyal, kültürel formlarda) toplumsal bir grubu temsil etmektedir.

Yöntem

Bu çalışmanın sahasını, Niğde ilinin Ovacık ve Konaklı kasabasına çalışmak için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen ve homojen olmayan etnik kökenlere sahip (Kürt, Arap, Suriyeli, Türk) mevsimlik kadın tarım işçileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini kartopu örnekleme aracılığıyla seçilmiştir. Araştırma bulguları/verileri, söz konusu kasabalarda işçilerin barındığı çadırlarda yani bizzat onların yaşam alanlarında yürütülen nitel araştırma yöntemlerinden olan derinlemesine mülakatlar aracılığıyla toplanmıştır. Mülakatlar mevsimlik tarım işçisi kadınlar (kaynana, gelin, bekar kadınlar), erkekler (koca, hane reisi) ve çavuşlar ile yapılmıştır. Ancak gelinlerle ve bekar kadınlarla (18 yaş altındaki kız çocukları da kastedilmektedir, zira sahada, 18 yaş üstü bekar kadın bulunmamaktadır) yapılan görüşmeler, sürekli kaynanalar tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Bu yüzden gelinlerle ve bekar kadınlarla tarlada çalışarak ve ekmek açarken onlara yardım ederek sohbet havası içerisinde görüşmeler gerçekleştirilebilmiştir. Kadınlarla çadırda sohbet edilmek istendiğinde, çadıra kocanın, babanın ya da kaynananın gelmesi, genç kadınların tedirgin olup konuyu değiştirmeleriyle sonuçlanmıştır.

1. Feodal Forma İndirgenmiş Kadın Emeğinin Kullanımı

Mevsimlik tarım işgücü olarak kadınların, toplumsal cinsiyet formlarının ötesinde girdikleri üretim ilişkilerinde yarattıkları artı değere nasıl el konulduğunun temel dinamik ve örüntüleri, çalışmanın temel odağını oluşturmaktadır. Çalışma, sermayenin

mevsimlik kadın tarım işçileri üzerinde ne şekilde işlerlik kazandığı ve feodal bir formda kapitalist üretim ilişkilerine nasıl dâhil edildiği üzerine temellenmektedir. Burada artı değere el koymanın özel bir biçimi mevcuttur. Kadının emeği, çift yönlü hegemonik bir ilişkiye maruz kalmaktadır. Çünkü kadın hem üretim dışı bir emek formunda toplumsal cinsiyete bağlı annelik ve kadınlık rolleri gereği emeğinin karşılığını alamamakta hem de kapitalist sistemde mevsimlik tarım işçiliğinin enformel yapısından kaynaklı emeğinin karşılığı olan ücretin kullanım hakkına sahip olamamaktadır. Daha da kötü olan ise kadınların bu sömürü sistemini ve toplumsal kodları, cinsiyete dayalı iş bölümü, anneliğin ve kadınlığın zoraki görevi olarak kabullenip uygulamasındaki gönüllü kulluğudur. Kadınların toplumsal cinsiyete dayanan iş bölümünün sonucu olarak “tarladaki ırgat” ve “evdeki kadın” (Miga, 2012, 11) şeklinde tanımlanmasına ve tarımın geçici ama ücretsiz emeği konumunda çalıştırılmalarına meşruiyet kazandıran temel, Hegel’in Efendi-Köle diyalektiği olarak kavramsallaştırdığı “öznel bilincin nesnel bilince ters düşmesi” üzerine şekillenmektedir.

1.1. Kölelik İlişkinin Toplumsal Formu: Ataerkil Yapı ve Form-Yaşam Sarmalında Toplumsal Cinsiyet

Zubritski, Mitropolski ve Krov’un ifadesiyle kölelik, ilkel toplulukta ilk ortaya çıktığında bugün de geçerli olduğunu ileri süreceğimiz örtülü bir biçimde kabilenin ya da klanın içinde yardımcı öge şeklinde yer almaktadır. Köleci topluma bakıldığında köleler, tüm emeklerini karın tokluğuna fiilen ve hukuken devretmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum köleyi bir nevi efendisinin malı haline getirmiştir (Zubritski vd. 2011, 64-77). Hegel’in (1979, 105) diyalektiğine göre “insan ötekine yaklaşırken kendi öznesini yitirir, çünkü kendi varlığını başka bir canlıda bulur.”

Efendiler, köleler üzerinde kurdukları baskı ile onları kendi yararlarına, zenginliklerini ve ağgözlülüklerini tatmin etme uğruna zorlamaktadır. Böylelikle üretim araçlarıyla birlikte köle emeği üzerinde tam mülkiyet sağlayan efendiler, köleci üretim ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Kölelerin, ürettikleri ürünlerin gelirlerinden/ payından/servetinden yoksun bırakılmalarına rağmen sömürüye ve efendilerinin mülkiyetine karşı çıkmadan onların egemenliğine boyun eğmelerinin altında, ağır şekilde cezalandırılma ihtimali yer edinmektedir. Zaten toplumda var olan yasa ve kurallar da egemen olan gücün denetiminde yine onların çıkarlarını koruma üzerine şekillenmektedir. Din başta olmak üzere tüm üst yapı kurumları da bu eşit/adil olmayan ilişkiyi meşru gösterecek söylemlerle bu durumun kabullenilişini desteklemektedir. Köleleri, egemenlerin/efendilerinin sözünü dinlemeleri, boyun eğmeleri, daha çok çalışmaları yönünde öğütlemekte ve aksi tutumun tanrılar tarafından cezalandırılmayla sonuçlanacağına ikna etmektedir. Egemenler bunu, kendi iktidarlarının tanrıdan geldiğine köleleri çeşitli araçlarla inandırmaya çalışarak, yani bir nevi yetkilerini tanrılaşarak yapmaktadır (Zubritski vd. 2011, 64-77; Marx, Engels ve Lenin, 2008, 21). Sonuçta köleci sömürü düzeninde köle, efendiye bağımlı kılınmakta ve hatta efendinin mülkü/ malı olarak meşrulaştırılmaktadır (Aksoy, 1994, 77). Çünkü adları üretim ilişkilerine göre değişmekle birlikte -egemenler/zenginler/efendiler hukuk, sanat, edebiyat vb. gibi

zihinsel uğraşlara odaklandıkları için zihinsel emeğe karşılık gelirken, egemenlerin aksine köleler fiziksel gücü gerektiren işlere yöneldiğinden vasıfsız el emeği kategorisi altında değerlendirilmektedir. Çalışmamız açısından bu ayrışma, insanın bir diğer insana göre konumunun nasıl kurulduğuna işaret etmektedir (Zubritski vd. 2011, 88-103). Marx ve Engels bu durumu şöyle özetlemektedir:

Egemen maddi gücü olan sınıf aynı zamanda egemen olan zihinsel güçtür. Dolayısıyla maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurmaktadır. Kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenler, bu egemen sınıfa bağımlıdır (Marx ve Engels, 2004, 75).

Köleci toplumda sınıfsal bir temelde kurulan köle-efendi arasındaki dikotomi/ karşıtlık, günümüze geldiğinde ataerki toplumda bir kültürel form olarak, kadın ve erkeğe biçilmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinde kendini yeniden göstermektedir. Fakat ataerkilden sadece kadın-erkek arasındaki ilişki anlaşılmalıdır. Kavram, bunun ötesinde çok farklı çerçeveyi içerisinde barındırmaktadır. İnal'ın ifadesiyle ataerki, sosyal ilişkilere eklenmiş vaziyette gerek sosyal gerekse kültürel kodlar bütünü içerisinde bir anlam üstlenen davranış ve tercih biçimi haline gelmektedir (İnal, 2010). Mies ise ataerki ile kapitalizmi eşleştirerek tek bir sistem olarak ele almaktadır. Mies'e göre kadının kapitalist sistemde yeniden üretime harcadığı emeği ezilmeye dayalı tahakküm ilişkisinde, sömürüye maruz kalması ise ataerki kavramında karşılık bulmaktadır (Mies, 2000, 10). Özar benzer düşüncelyi toplumsal ilişkilere hâkim olan erkek egemen zihniyetin, kadınların emeklerini ve bedenlerini/kimliklerini değersiz kılmaya odaklanması olarak dile getirmektedir (Özar, 2015, 224). Hem kapitalizmin hem de ataerkinin içerisinde “emek ve sermaye arasındaki uzlaşmaz sınıf çelişmesini barındırması”, ikincilleştirmeyi, sömürüyü işaret etmesi *kapitalist ataerki* (Mies, 2000, 10) kavramını gündeme getirmektedir. Çalışma bulguları, gerek köleci toplumda maruz kalınan ilişkileri gerek kapitalist sistemin artı değere el koyma düzenini gerekse ataerki topluma dair literatürü destekler niteliktedir.

Çalışma boyunca kullanılan “kölelik” kavramı bir referans değer olarak ele alınmıştır. Zira bu terim, tarihsel ve hukuki çağrışımları nedeniyle kuramsal olarak bir üretim biçimi kapsamında değerlendirilmiştir. Fakat bir referans değeri olarak, özellikle tarım sektöründe geçici olarak çalışmaya gelen niteliksiz işgücü hanelerinde, kadının orantısız bir şekilde etkilenmesini ve çeşitli sömürü ve baskıcı emek uygulamalarına konu edinmesini açıklamakta kullanılabilir durumdadır.

2. Üretim Dışına İtilen Emek

Küreselleşmenin en yeni aşaması olarak yeni kapitalist sistemde (Savran, 1989, 25) burjuvazi, işçi sınıfını kendi içerisinde kendisiyle rekabet içine sokarak bir yarış başlatmakta ve işgücünü, maksimum fayda olarak kontrolü altına almaktadır. Bu sayede işgücü maaliyetini azaltarak kazanım elde etmektedir. Bir başka deyişle kapitalizm, sermaye sınıfının hayatta kalmak, kazanım elde etmek, mülkiyet edinmek için en az maliyetle üretici emeğin yarattığı artı değere ihtiyaç duymaktadır (Boratav, 1980, 27-28). Zira bur-

juvanın sermayesini artırmak için proletaryanın emek gücünden özgürce yararlanmaya ihtiyacı vardır. İşçilerin ise gündelik yaşantılarını idame ettirebilmek için emeklerini parça parça satarak geçimlerini sağlama zorunluluğu, ürettikleri ürünün maddi karşılığını hiçbir zaman tam olarak alamamalarıyla sonuçlanmaktadır (Marx, Engels ve Lenin, 2008, 16-19). Özetlemek gerekirse kapitalistler üretim aracına sahip iken işçi, emek gücü ile karşımıza çıkmaktadır (Marx, Engels ve Lenin, 2008, 65). Öyleyse bireylerin üretim araçları karşısındaki durumları, mülkiyet sahiplikleri, gelirleri, toplumsal zenginliklerden elde ettikleri pay ve artı-ürüne erişimleri dikkate alındığında, toplumsal sınıfa dair bir ayırım yapmak da olanaklı hale gelmektedir (Zubritski vd. 2011, 66). Çalışma kapsamında düşünüldüğünde kadın, tarımda ücretsiz aile işçisi ve ailenin özel hizmetini yapmakla görevlendirilip proletarya rolüne uygun görülürken erkeğin, ailenin dayanağı/reisi konumuyla egemen bir otorite kazanarak burjuvayı temsil özelliğine bürünmesi (Marx, Engels ve Lenin, 2008, 188) temel sınıfsal ayırma paralel bir sınıfsallıkla olanak sunmaktadır.

Bu argümandan yola çıkıldığında çalışma, kapitalizmin küresel olduğu iddiasını kadın işgücü temelinde ele almaktadır. Özeldir mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma şartlarına odaklanarak kadın işgücü talebine, katılım düzeyine ve ücrete erişim olanağına değişmektedir. Dolayısıyla kapitalizmin kadın işgücüsüyle olan ilintisi, toplumsal cinsiyet ve cinsiyete dayalı iş bölümü ekseninde tartışmayı gerekli kılmaktadır. Bu yüzden kadınların sömürülmesinin ve ezilmesinin kapitalist sistemde rastlantısal fenomenler olmadığına (Mies, 2000, 10) mevsimlik tarım işçisi kadınlar üzerinden açıklık getirilmektedir.

2.1. Cinsiyetleştirilmiş İş Bölümü

Türkiye’de kadınların üç ayrı grupta istihdam edildikleri görülmektedir. Bir kısmı eğitimsiz veya sınırlı eğitime sahip olup kentlerde emek yoğun işlerde, düşük ücret karşılığında çalışmaktadır ve alt sosyo-ekonomik sınıf kategorisindedir. Bir başka kesimini yüksek eğitimli ve meslek sahibi olan orta veya yüksek-orta sınıf kadınlar oluşturmaktadır. Üçüncüsü ise tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi konumunda çalıştırılan kadınlardır. Her üç kategorideki kadınlar, doğrudan hane gelirini sağlayan işgücü olmaktan daha çok hane gelirine katkı adına esnek ve ucuz işgücü olarak kullanılmaktadır. Kadının, sınıfsal ayırımı destekleyen toplumsal cinsiyet kodları üzerinden çalışma yaşantısında ayrımcılığa uğradığı birçok çalışmanın bulguları arasındadır.

Tarımda çalışan kadın, diğerlerine kıyasla daha fazla olumsuz etmenlerle karşı karşıya kalmaktadır (Anonim 2005). Özellikle tarım işçiliğinin emek yoğun bir iş olmakla birlikte gelirinin az olması, erkek tarafından işin terk edilmesi kadın işgücünün toprağa bağımlı kılınmasıyla sonuçlanmaktadır (Günaydın, 2003, 132; Karkıner, 2006). İşin organize edilmesi erkeğe görev atfı üzerinden bir “hak” olarak verilirken işin icrası/yapılması *doğası* üzerinden atıflarla kadına “zorunluluk” formunda aktarılmaktadır. Niğde ilinde ikili görüşme gerçekleştirilen erkekler, kadınların tarlada daha titiz çalıştığını, bu sebeple işverenlerin de genellikle kadın çalışanları tercih ettiğini dile getirmektedir. “Kadınlar olmazsa iş alamayız” diyerek düşüncelerini ifade etmektedirler. Bu durum, geçici tarım işçiliğinde emek yoğun işlerin kadının *atfedilen doğasına* dair özelliklere

indirgenerek işin cinsiyetlendirilmesini ortaya çıkarmaktadır. Tüm bu etmenler, kadın istihdamının en yoğun olduğu alanın tarım sektörü olmasını da açıklar niteliktedir (TUİK, 2019). Dolayısıyla tarım işçiliğinde kadının payının yüksekliği, “tarımın kadınsallaşması” veya “tarımın feminizasyonu” kavramını literatüre kazandırmıştır (Abdelali-Martini vd., 2010; Lastarria-Cornhiel, 2006, 2). Mevsimlik tarım işçiliği için “kadın her şeyi, erkek de geri kalanı yapar” sözü konuyu özetler niteliktedir (Arıkan, 1998). Bu durum kadının sömürüye daha fazla açık hale gelmesiyle sonuçlanmaktadır.

Genel olarak cinsiyete dayalı iş bölümü, özelde ise mevsimlik tarım işçiliği, Türkiye’de kadınlara yüklenen toplumsal rollerle karmaşık bir ilişki içerisindedir. Toplumlar geçmişten günümüze gerek kültürel gerekse tarihsel birikimleri doğrultusunda kadınlara ve erkeklere farklı sorumluluklar ve roller biçmiştir. Türkiye örneğinde toplum, erkeklere yaptıkları işler karşılığında daha fazla gelir ve prestij imkânı sağlarken kadınlar için düşük ücret karşılığında istihdam edilmeyi, ev içi emeği üstlenmeyi görev olarak sunmaktadır (Aksoy, 2006, 32-33; Önder, 2013, 54). Bu durum mevsimlik tarım işçiliği yapan kadınlar için artı bir sömürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mevsimlik tarım işçisi kadın, çalışmasının ücretini hiç görmemekte, sömürülen emeğinin karşılığına hane reisi konumuyla kocası el koymaktadır. Mevsimlik tarım işçisi kadınların çalışma koşulları oldukça ağırdır. Sabahın erken saatlerinden akşamın karanlığına kadar ücret karşılığı olmayacak kadar yapacak yoğun ve yıpratıcı işleri vardır (İnal, 2010, 7). Kadının hiçbir ücret almadan tarlada ve ev/çadır içinde harcadığı tüm emek (tarlada çalışma, evde/çadırda temizlik, yemek yapma, su temini/taşımaya, çocuk ve yaşlı bakımını üstlenme vb.) çalışma olarak nitelendirilmemekte ve görünmez kılınmaktadır (Eğitim- Sen, 2010, 28; Korkmaz ve Korkut, 2012, 53; Olhan, 2011, 11). Bu faaliyetlerin tamamı kadınlık olarak genelleştirilen ücretsiz emeğin zorunlu rutinleri olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu sömürü düzenine kocanın tüm isteklerine boyun eğme ve kaynananın emirlerine itaat etme zorunluluğu da eklenmektedir. Böylelikle Ecevit’in ifadesiyle mevsimlik tarım işçisi kadın, hem tarlada çalışmasının karşılığında kazanmış olduğu paraya el konularak maddi sömürüye maruz kalmakta hem de erkek tarafından satın alınan bir meta niteliğine bürünerek (Ecevit, 1994; Furat, 2013, 527) manevi boyutta da sömürülerek çifte sömürü yaşamaktadır. Bu sömürü düzeni, kapitalist sistemde kadının “evcil bir köle olarak yatak odasına, bebek odasına ve mutfığa kapatılmasıyla” karşılık bulmaktadır (Marx, Engels ve Lenin, 2008, 207).

Bütün bu sürecin hem nedeni hem de sonucu olan geleneksel kodlar, evliliği sürdürmeyi kadına görev olarak yüklemekte ve aksi durum, kadının hatası olarak kabul-enilmektedir. Bu yüzden kadın, erkeğin her hatasını meşru kabul etmektedir. Görüşülen kadınların eşleri için “Allah canımızı alsın ama boşanmayalım. Kötü de olsa, dövse de evin erkeği olmazsa kötü gözle bakarlar” cümlesi ve aldatan eşler için “gitse de akşam dönüp dolaşıp geleceği yer evidir” ifadesi bunu örneklendirmektedir.

Kadının toplumsal roller gereği iş yükünün büyük bir bölümünü üstlendiği tüm bu görevler erkekler ile birlikte sermayenin yani kapitalistlerin/işverenlerin işine yara-

maktadır (Eğitim-Sen, 2010, 28; Korkmaz ve Korkut, 2012, 53). Bu sayede sömürüye sürekli maruz kalan kadın, tek başına hayatta kalamayacağı için sisteme/geleneksel yapıya ve toplumun dayatmalarına rıza göstermek zorunda kalmaktadır (Mies, 2000, 31). Bu durum ücretli işçiliği erkeklere, ücretsiz işçiliği ise kadınlara özgü bir ayrımla eşleştirdiğinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmekten başka bir işlevi içerisinde barındırmamaktadır. Kadının hem verimli bir kaynak (mesela toprak) hem de bir emekçi olarak çifte karaktere sahip olması (Mies, 2000, 12) bu durumun oluşmasına neden olmaktadır.

2.1.1. İşgücünün Yeniden Üretimi: Hane-İçi Emek

Mevsimlik tarım işçiliğinde kadının görevleri arasında neslin devamlılığını sağlayarak aileye ücretsiz emek gücü kazandırmak yani işgücünü yeniden üretmek yer almaktadır (Dedeoğlu, 2018, 141). Bu noktada evlilikler, sosyal ilişkilerde temel belirleyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın evlendiğinde ilk önce eşine sonra ise çocuklarına kendini adamaktadır. Marx ve Engels familia kelimesinin asıl anlamının bu duruma uygun düştüğünü şöyle ifade etmektedir: “Familia, erkeğe ait kölelerin tümü, ev kölesi” demektir (Marx ve Engels, 2008, 169). Mevsimlik tarım işçisi kadınlar kendi mülkiyet haklarından ve çalışmalarının karşılığı olan ücretlerden vazgeçerek kendilerini gerek evdeki/çadırdaki gerekse tarladaki bütün işlerin öncüsü olarak kabullenmektedir. Bu durum tarımda mülkiyetin ataerkil olduğunu göstermekte ve kadının baba evinde dahi ücretsiz işçi konumunda bulunmasından kaynaklı, parayı erkeğin kendi mülkiyetinde tutmasını meşrulaştırmaktadır (Ecevit, 1994). Bu yüzden kadının kendi emeği üzerindeki kontrol gücü de olumsuz yönde etkilenmektedir (Karkiner, 2006).

Kadın, söz konusu köle-efendi sarmalına aslında çocukluğundan itibaren sosyal çevresi tarafından hazırlanmaktadır. Eğitim hakkından mahrum bırakılması bu durumun ilk aşaması olarak görülebilir. Mevsimlik tarım işçisi olan erkeklerin neredeyse tamamı eğitimin (özellikle de kız çocuklarının okula gönderilmesinin) gerektirdiği maliyeti, gereksiz masraf olarak düşünmekte (üniformalar, köylerin çoğunda lise olmadığı için ulaşım ücreti gerektirmesi vb.) ve bu durumu “kız çocuğu okuyup da ne yapacak” sözleriyle özetlemektedir. Ayrıca mevsimlik tarım işçiliği için gidilen her yere aile olarak gidilmesi, yani kız çocuklarının da ailenin yanında getirilmesi eğitim için sürekli ikametgahın gerekliliğini de sekteye uğrattığından, aileler özellikle kız çocuklarının okula gönderilmemesinde bunu bir gerekçe olarak sunmaktadır. Bu yüzden mevsimlik tarım işçiliğinde çocuklar, fiziksel ve zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamadan üretim faktörü olarak yetişkinlik evresine doğrudan dahil edilmektedir (Tanır, 2009, 86). Eğitim olanağından alıkonan kız çocukları böylelikle tarım işçiliğini ve yoksulluğu kuşaktan kuşağa aktarmakta ve bunu kısır bir döngü olarak devam ettirmektedir (Olhan, 2011:11). Türkiye’de tarım sektöründe çalışan kız çocuklarının oranının % 95’e yakın olması, bu duruma dikkat çekmesi açısından önemlidir (TUİK, 2019).

Tarım işçiliğine küçük yaşlarda ailesiyle başlayan kız çocukları yine kendi sosyal çevresi olan tarımda çalışan bireylerle evlendirilmektedir. Kız çocuklarının küçük

yaşlarda evlendirilmesinin nedenlerinden biri, erkek/eşi askere gittiğinde onun üretim birimindeki eksikliğini telafi edecek, ileriye dönük işgücü planlamasında artı-değer olarak hesaba katılabilecek emeğe duyulan ihtiyaçtır. Bu emek için kadının bedeli, başlık parası olarak babaya ödenmektedir (Arıkan, 1998). Bir başka deyişle başlık parası, kadının babasının üretim biriminden çıkıp başka bir üretim birimine katılım sonucunda kayıp ve kazancın bedeli olarak görülmektedir (Balaman, 2002, 31). Başlık parası ödenecek gelire sahip olunmadığı durumlarda ise berdel ile evlilikler gerçekleştirilmektedir (Balaman, 1975, 7221). Ayrıca mevsimlik tarım işçiliğinde, Niğde örneğinde de görüldüğü üzere, evliliklerin akraba evliliği olması sıkça rastlanan bir durumdur. Bu durum ekonomik geliri tarım olan mevsimlik tarım işçisi ailelerde toprağın bölünmemesi için bir gereklilik niteliğindedir (Balaman, 2002, 41).

Kız çocuklarının 12-13 yaşında evlendirilerek tüm sosyal haklarından yoksun bırakılmasına (Yıldırak vd., 2003) görüşme bulgularında da sıkça rastlanılmıştır. Mevsimlik tarım işçisi olan kız çocukları, aynı toplumsal ortam içerisinde yer alan yani tarım işi yapan ailelerin çocuklarıyla evlendirilerek aynı toplumsal yapı içerisine hapsedilmektedir. Niğde ilinde de şahit olunulan bu durum kısır döngü olarak varlığını sürdürmekte ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Kadının evlendikten sonraki görev ve sorumluluklarından biri de işgücünün yeniden üretimini sağlamaktır. Bir başka deyişle ileride tarlada çalışacak kadar çok çocuk doğurmaktır. Fakat görüşme bulguları, kadının doğum yapmış olması durumunda dahi ikinci sınıf vatandaş olmaktan kurtulamadığını, doğumdan bir-iki gün sonra sırtında bebeğiyle tarlaya çalışmaya gittiğini veri olarak sunmaktadır. Sağlık sorunu sebebiyle kadın çalışmadığı takdirde özellikle kaynana, gelininin tarlaya gitmemek için bahanelere sığındığını düşünmekte “herkes doğuruyor” diyerek konuya dair düşüncesini dile getirmektedir.

2.1.2. Biyolojik Görev: Erkek Çocuk Doğurma

Geleneksel aile yapısında çocuk, kol emeğine duyulan ihtiyaçtan dolayı aileye maddi destek sağlamakla birlikte ebeveynlerinin yaşlılığında da sosyal bir güvence olarak görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1985). Özellikle erkek çocuk, aileye sosyal ölümsüzlük ve süreklilik olanağı sunmaktadır. Bu durum çok eşliliğin yaygın olarak karşımıza çıkma nedenini açıklamaktadır. Daha somut bir biçimde ifade etmek gerekirse, kadının çocuk sahibi olamaması (kısır olması) veya “erkek çocuk doğuramaması” mevsimlik tarım işçileriyle yapılan görüşmelerde erkeğin, birden fazla kadınla evlenmesiyle (imam nikahlı) sonuçlanmaktadır. Zira geleneksel toplumlarda çocuk sahibi olamamak kadının bir kusuru olarak görülmektedir (Balaman, 2002, 36). Bu yüzden ilk eş, boşanmaktansa kocasının kuma getirmesini kabullenmekte ve hatta onaylamaktadır. Aksi takdirde baba ocağına geri döndüğünde tekrar evlendirilme olasılığı oldukça yüksektir. Bu durumu bilen kadın, itiraz etmemektedir. Niğde örneğinde Mehmet (43) isimli mevsimlik tarım işçisi, ilk eşinin erkek çocuk doğurmadığı gerekçesiyle ikinci kez evlendiğini şu cümlelerle ifade etmektedir: “İkinciye (ikinci kadını/imam nikahlı eşini kastediyor) 35 milyar para verdim, erkek çocuk doğursun diye aldım bu malı” Ayrıca görüşme bulguları, kadının ilk evliliğinin olması durumunda başlık parasının yüksek olduğunu da göstermektedir.

3. Emeğin Kontrolü

Gülnur Savran (1989, 8-9) Feminist dergisindeki bir yazısında kadınların ezilmesinin temelinde onların emeklerine el konmasının yattığını; böylelikle erkeğin, kadının emeği ve ürünleri üzerinde tasarruf sağladığını ifade eder. Bu durum kadının emeğinin kontrol altında tutulmak istendiği anlamına gelmektedir. Mevsimlik tarım işçisi kadınlar; hane reisi olarak koca, kültürel form olarak kaynana ve ekonomik form olarak çavuş tarafından sürekli denetlenmekte ve kontrol altına alınmak istenmektedir. Hatta sürekli kendilerine gerek çalışma hayatı gerekse ailevi yükümlülükleri arasında nasıl denge kuracaklarına dair akıl verilmektedir (Harvey, 2015, 15).

3.1. Ataerkil Form Olan Hane Reisi/Koca ile Kültürel Form Olan Kaynana

Mevsimlik tarım işçiliğinde kadının doğumundan ölümüne kadar olan tüm yaşantısı bir erkeğin egemenliği altında sürmektedir. Kadın, evlenene kadar babasına, evlenince kocasına ve sonrasında erkek çocuklarına bağımlı bir şekilde yaşamaktadır (Arıkan, 1998). Gerek kadınla ilgili kararlar gerekse işin ve ücretin kontrolü, elde edilen gelirlerin harcanması, çocukların sorumluluğu vb. aile reisi ve mutlak otorite konumunda olan erkeğin denetiminde yürütülmektedir. Bir başka deyişle kadın, işin üretiminden ve özel yaşamın organizasyonundan sorumlu iken erkek bu işlerin denetlenmesini üstlenmektedir.

Kadınların sosyalleşme olanakları ve toplumsal hayata katılımları erkek tarafından kısıtlanmakta ve bu durum yoksunluk hissetmelerine neden olmaktadır. Niğde ilinde yapılan görüşmelerde kadınların üzerlerine giyecekleri kıyafetleri dahi babalarının, abilerinin ya da kocalarının seçmesi buna örnek niteliğindedir. Araştırma bulguları kadınların tarlada çalışırken çarşıya gitme işini erkeğin üstlendiğini, kadınların, kendi kazandıkları parayı dahi harcama özgürlüğüne sahip olmadığını göstermektedir. Bu sebeple mevsimlik tarım işçisi kadınların tarlada çalışmak dışında yapabileceği tek aktivite diğer kadınlarla bir arada çalışırken konuşmaktan ibarettir. Kadınlar tarlada çalışırken, imece usulü birbirlerine ekmek açarken, su doldururken bir araya gelerek sohbet etme fırsatı yakalamaktadır. Memleketlerinde ise kadınlar (evli olmayanlar) Kur'an kursuna giderek sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayabildiklerinin altını çizmektedirler. Bu noktada Kur'an kursu, genç kızların erkek otoritesinden bağımsız vakit geçirebildikleri, sohbet etme fırsatı buldukları bir alana dönüşmektedir. Bunun dışında kadın görüşmeciler, çok yakın akraba olmadığı sürece düğünlere dahi sadece erkeklerin gittiğini ifade etmektedir.

Mevsimlik tarım işçiliğinde gelinlerin ve kız çocuklarının emeklerine el konulma biçimi sadece kocalarının varlığı ile sınırlı değildir. Kadın, kaynana konumuna eriştiğinde oğluyla birlikte eş/gelin üzerinde söz hakkı elde edebilmektedir. Dolayısıyla kaynana olmak, hane içinde kontrol mekanizması olarak işlev kazanmakta ve kadınlar arasında hiyerarşi atlamak olarak okunabilmektedir. Evli olmayan kadınlar ve gelinlerle ikili görüşme yapılmak istendiğinde, erkekler kadar kaynanaların da söz konusu görüşmeyi engellemeye çalışması bunu örneklendirmektedir. Ayrıca yeni evli olan gelinler, ayrı bir eve çıkma durumu olmadığından kaynanası ve kayınpederi ile birlikte yaşamak

zorunda kalmaktadır. Görüşmecilerden birçoğu, bu durumun evlenirken babadan alınan başlık parası ile ilişkili olduğuna işaret etmiştir. Şöyle ki erkek, evlendiği kadının başlık parasını ödeyebilmek için babasından borç para almakta ve karşılığında kazandığı bütün parayı (en azından başlık parası ödenene kadar) babasına vermektedir. Bu yüzden mevsimlik tarım işçiliğinde erkek, eşiyle birlikte tarladaki çalışmasından kazandığı parayı kendileri için kullanmamakta, para hanenin masrafları için harcanmaktadır. Bu durum babanın evinde bir nevi karın tokluğuna yaşamayı gerektirmektedir. Ancak bu sürecin en mağduru yine gelinler olmaktadır. Gelinin ücretsiz aile işçisi konumunda yaptığı bütün işlere, kayınvalidesinin kötü tavır ve davranışlarına boyun eğmek de eklenmektedir.

3.2. Ekonomik Form: Çavuş

Niğde'ye Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerden gelen mevsimlik tarım işçileri, göç sürecini örgütleyen çavuşlar aracılığıyla şehirlere getirilmektedir. İşveren ile işçilerin tanışmıyor olması ve işin tek elden her sene yeniden örgütlenmesi çavuşluk mekanizmasını gerekli kılmaktadır. Çavuşlar, toprak sahibi işverenler ile işin niteliğine, kaç işçi gerektiğine, verilecek ücrete ve ücretin tahsiline dair görüşme gerçekleştirmekte/pazarlık yapmakta (Boratav, 1980, 26; Kaleci, 2007, 128) ve bu bilgiler doğrultusunda işçileri belirlemektedir. Yani işçi ile işveren arasında bağlantı kurmaktadır. İşverenler, yerli iş gücünü ithal etmeyi tercih etmektedir. İşçilerin çalışacakları yere getirilmesinden çalışmanın denetlenmesine kadar olan bütün işler, çavuşun sorumluluğuna verilmektedir (Boratav, 1980, 26). Bu sayede Geçgin'in ifadesiyle toprak sahibi işveren, çavuşlar üzerinde kurduğu hiyerarşi sayesinde işin sürekli kontrol altında tutulmasını ve denetlenmesini sağlamaktadır (Geçgin, 2009, 105-106). İl dışından gelen bu işgücü, çalışacağı mekânı bilmediği için de çavuşlara muhtaç hale gelmektedir. Kamyon ya da traktörlerle çalışacakları yerlere getirilen işçiler, birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalmaktadır (Duruz, 2013). Niğde iline gelen işçilerin, bir bez parçasından ibaret olan çadırda kalmaları sebebiyle soğuğa karşı önlemlerinin olmayışı, yaşadıkları tuvalet sorunu, elektrik ve su gibi alt yapı hizmetlerinden yoksunluk bunlar arasında sayılabilir.

Çavuşlar, çalışacak olan işçileri hemşerilik ilişkisi ve/ya aynı aşirete tabi olma üzerinden belirlemektedir. Bu durum çavuşluğun, Bourdieu literatüründen yola çıkıldığında sosyal sermaye işlevi gördüğüne işaret etmektedir. Sosyal sermaye, mevsimlik tarım işçiliğinde güven ve dayanışma ilişkisinde karşılık bulmaktadır (Bourdieu, 1986; Wacquant, 2007; Coleman, 2010). Örneğin erkeklerin, akşam vakti tarlaya yükleme işi yapmak için gittiklerinde, kızlarını göz kulak olmaları için çavuşa emanet etmeleri, söz konusu güven ilişkisinin göstergesidir. Görüşme yapılan 16 yaşındaki kadınlardan biri "beni kimsesiz sanıp rahatsız etmesinler diye babam beni çavuşa emanet etti" cümlesi bunu örneklendirmektedir. Sonuçta ise bu güven ilişkisi ve sosyal ağ, mevsimlik tarım işçilerini çavuşluk mekanizması içerisinde devamlı hale getirmekte ve çalışmak için başka alternatif bulamayan işçinin daha fazla sömürüye maruz kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca mevsimlik tarım işçilerinin, çavuş ile arasında birincil ilişkilerin hâkim oluşu, çavuşa itaati de beraberinde getirmektedir. Bu durum işçi ile çavuş arasındaki hiyerarşik yapının, geleneksel yapıdan beslendiğinin kanıtı olarak görülebilir (Geçgin, 2009, 141).

Mevsimlik tarım işçiliğinde en kazançlı ya da karlı kesimi çavuşlar oluştururken en mağdur kesim içerisinde kadınlar ve çocuklar yer almaktadır. Bir başka deyişle sermaye birikimi, işgücü ve duygusal emek sömürsünde piramidin en altında çocuklar ve kadınlar bulunmaktadır. Çavuş, ikili ilişkilere dayanarak memleketinden çalışmak için gelen kadınlardan (evli olmayanlar) karşılıksız olarak çadırını temizlemelerini, akşam yemeğini yapmalarını, kendisi için ekmeğe açmalarını istemekte ve bu istekleri itirazsız yerine getirilmektedir. Görüşme yapılan bu kadınlar, çavuşun genellikle çadırda tek başına kaldığını (çocuklarını ve eşini çalışmak için getirmemektedir), çadırında elektrikli battaniye, soba bulunduğunu söylemektedir. Ancak soba sadece çavuşun çadırında vardır, işçilerin hiçbirinin çadırında yoktur. Çavuş bu durumu “İşçilerin başlarına bir şey gelirse ben sorumlu olacağım, o yüzden gerek yok. Battaniye örtüp ısınsınlar iyice” diyerek açıklamaktadır.

İkili görüşme yapılan kadınlar, çavuşun çadırında ısınma olanağının yanı sıra yiyeceklerle (patates, biber, soğan ve patlıcan vb.) dolu çuvalların olduğunu da söylemektedir. Bu yiyeceklerin çavuşa işverenler tarafından teşekkür etmek adına getirildiğini de belirtmektedirler. Görüşme bulguları, işçinin çadırında yiyecek kalmadığı takdirde çavuştan yemek yapmak için malzeme istediğini, çavuşun istenilen malzemeyi kadınlara verdiğini, fakat çalışma ücretini işçilere vereceği zaman bu paradan, verdiği yiyeceklerin parasını düşüğünü göstermiştir. Çavuşun yaşadığı bu hayat, en basit haliyle özellikle erkek işçi çocuklarının okula karşı isteksizlik duymasını ve gelecekte çavuş olma hayali kurmasını beslemektedir.

Tüm bu sömürüye rağmen işçiler çavuşa karşı gelememektedir. Bu durumun birden çok nedeni vardır. İşçinin gözünde çavuşun “iş ve ücret garantörü” konumunda bulunması ve herhangi bir sorun karşısında çavuşa başvurmak zorunda kalmaları bunlar arasında sayılabilir (Karaman ve Yılmaz, 2011, 224). Örneğin işçi, herhangi bir sağlık sorunu ile karşı karşıya kaldığında, hastaneye gidebilmek için çavuşa muhtaçtır. Ya da yaşadıkları alanda su, elektrik gibi olanakları temin etmek için çavuştan yardım istemeleri gerekmektedir.

Çavuşların işçilerin sömürüsü üzerinden kendilerini ayırtması sadece toplumsal formlardan ya da sosyal güvenceden ibaret değildir. Çavuşlar işçilerle işverenleri/toprak sahiplerini bir araya getirerek ilişkileri düzenleyen aracı konumundadırlar (Gülçubuk vd., 2003). Bunun karşılığında işçi ve işverenden belli bir ücret almaktadırlar (Yıldırak vs., 2003; Olhan, 2011, 11). İşçi başına işverenden alınan bu ücretin (komisyon) bir kısmı çavuşun işi bulup işveren ile pazarlığı yapması, işçilerin çalışılacak alana getirilmesi için gerekli olan ulaşımın düzenlemesi için harcanmaktadır (Miga, 2012, 3). Bir kısmı ise işçi ile işveren arasında aracı olmasından dolayı çavuşa verilen paydır (Miga, 2012, 3).

Çavuş, işverenden aldığı ön avansı, öncelikle kış dönemlerinde işçilere, avans olarak vermektedir. Bunun iki nedeni mevcuttur. Birincisi, işçileri önceden kendilerine borçlandırarak sezon açıldığında başka bir çavuş ile anlaşma ihtimalini ve çalışma bölgesini seçme olanağını ortadan kaldırmaktır. İkinci nedeni ise işgücünün tercihsiz

birakılmasına bağlı olarak emeğini önerilen düşük ücret karşılığında satmasını zorunlu hale getirmektedir (Erdost, 1988, 104). Bu durum tefeci-tüccar sömürüsünü besleyen bir tutum olarak okunabilir (Boratav, 1980, 27-28).

Bu sistem, Nepal’de Kamaiya, Pakistan’da Peşgi olarak bilinen kölelik formu olarak borç ilişkisinden doğmaktadır. Borç esareti hem eski hem de modern bir köleleştirme biçimidir (Ünal, 2011). Kabul edilen sosyo-kültürel bir olgu olarak, fakir bir kişi borç aldığı rakamı belirlenen zamanda nakit olarak ödemeyince, borç verenin, yani yerel ilişkileri olan bir çavuşun kölesi haline gelmektedir. Borçlu, daha sonra geri ödeme olarak kendisinin, eşinin veya çocuğunun emeğini borca karşılık olarak kullanırdı. İşin karşılığında kazanılan düşük ücret, çavuşa olan borcu ödemek için kullanılmaktadır. Bu karşılık, özellikle kadının ve çocuğun emeğini köle formuna indirgemektedir.

Söz konusu kölelik formunda, mevsimlik tarım işçi hanesi, işin sonunda minimum gelir ile memleketine geri dönmekte ve yılın diğer aylarında işsiz kaldığında kazanılan kısıtlı parayla tüm bir yılı geçirmeye çalışmaktadır (Nazik ve Gönen, 1993; İpekçioğlu, 2012, 214-217). Mevcut gelir yetersiz kalacağından çavuş ile tefecilik ilişkisine yeniden girmek zorundadır. Aksi takdirde bir sonraki sezonda borç ilişkisi giderek daha fazla arttığından daha ucuz ve daha fazla zorunlu çalışma ilişkisi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu ilişkinin ekonomi-politiği kadın ve çocuk emeğinin ücretsiz işgücü olarak kullanılması üzerine oturmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Özellikle az gelişmiş ülkelerde kadın emeği ve sömürüsü sorunu çok açık olmakla birlikte aslında karmaşık ve çok yönlüdür. Çalışmaya konu olan geçici tarım işçi hanelerinde, kadın kocasının evinde, çalışma sahasında ise çavuşun hanesinde hizmetçi-karşılıksız emek konumuna indirgenmektedir. Emeğinin karşılığı olması gereken ücret ve çalışma sahasındaki haklardan kültürel kodlar aracılığıyla feragat et/tiril/miş olan kadın, ev işlerinin tümünü yaparak, çocuklara bakarak ve işverenlerinin ihtiyaçlarını karşılayarak uzun saatler çalışmak zorundadır.

Özel alan dışında ise geçici tarım işçisi olarak sahada emeğinin karşılığında feragat et/tiril/miş olarak köle formunda ve koşullarında çalışmaktadır. Niğde’de geçici tarım sahalarında kocaya ödenecek minimum ücret karşılığında, zorlu çalışma koşullarına ve temel olanaklardan yoksun çalışmaya zorlanmaktadır. Kadınlar, egemen olan geleneksel ve ataerkil kodlar altında *kadının doğasına* atfedilen niteliklerle “erkeği için” çalışmaya zorlanmakta ve ataerkil bir formda düzenlenmiş çalışma ilişkilerine sıkışıp kalmaktadır. Yaşam koşullarının, geleneksel ve ataerkil temsilcisi “koca” tarafından manipüle edilmesi sonucu, geçici tarım işgücü olan kadınların kaçış yolu olmayan bir yoksulluk ve sömürü döngüsü içinde bırakılması söz konusudur.

Elbette bu çalışmada ele alınan “köle” formundaki emek sömürüsünün yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği, eğitim eksikliği ve yetersiz yasal korumalar gibi çok daha geniş

nedenlerden kaynaklandığı muhakkaktır. Bu çalışmada gösterilmek istenen tüm bu yoksunlukların temelinde yatan ekonomi-politiğin geçici tarım işçiliğinde nasıl yeniden üretildiğidir. Bir başka deyişle çalışma mevsimlik tarım işçisi kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmelerinin, emeğin sömürsü sonucunda erişmelerinin bir nevi imkânsız hale getirildiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, kadın emeğinin sömürsünü köle-efendi dikotomisi ile ilişkili olarak ele alıyor olmasıdır. Kadın tıpkı köleci toplumda efendilerin köleler üzerinde kurduğu baskıyı, kocalarından ve kaynaklarından görmektedir. Bu durumda kadın herhangi bir problem yaşamamak için her şeye boyun eğen, emeğini karşılık beklemeksizin satan, ev içi işleri ücretsiz üstlenen biri haline dönüşmektedir.

Burada önemli olan mevsimlik tarım işçisi kadınların güçlenmesi için neler yapılabileceğine dair getirilecek olan önerilerdir. Mevsimlik tarım işçisi kadınların maruz kaldıkları en büyük problemlerin başında eğitim almalarının engellenmesi gelmektedir. Bu durum kadınların ataerki yapı ve yoksulluktan kaynaklı var olan sorunlara dahi çözüm üretememeleriyle sonuçlanmaktadır. Birçok kadın okumak istediğini ancak ailesinin izin vermediğini söylemektedir. Bu noktada gerek devlet gerekse araştırmacılar kadınların eğitime katkı sunacak, denetlenmesini sağlayacak politikalar hayata geçirerek fayda sağlayabilir. Ayrıca eğitimin önemine dair aileler bilinçlendirilebilir. Kız çocuklarının eğitime devam edebilmeleri için olanaklar iyileştirilebilir veya ailelere teşvik verilebilir. Eğitim sayesinde kadın, sosyal açıdan güçlenebilir ve kültürel değerlerin baskısına boyun eğmekten kendini kurtarabilir. Fakat literatürdeki çalışmalara bakıldığında, kadınların güçlendirilmesine yönelik yıllardır birçok politika geliştirilmesine rağmen sorunların çözüme kavuşmadığı da görülmektedir. Bu sebeple etkin, çözüm odaklı yeni planlara, politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece mevsimlik tarım işçisi kadınlar için atılacak olan her yeni bir adım geleneksel yapı, toplumsal cinsiyete dair sömürü ve ataerki düzen karşısında kadın emeğinin daha görünür hale gelmesine olanak sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Abdelali-Martini M., Goldey, P., Jones, G., Bailey, E. (2010). *Towards a Feminization of Agricultural Labour in Northwest Syria. The Journal of Peasant Studies*, 30 (2), 71-94. doi: 10.1080/03066150412331311139
- Akbıyık, N. (2008). *Türkiye’de Tarım Kesiminde İşgücü Piyasalarının Yapısı*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (24), 220-237.
- Aksoy, H. (1994). *Devlet ve Demokrasi, Egemenlik-Hegemonya-İdeoloji*, İstanbul: Yön Yayıncılık.
- Aksoy, N. (2006). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme ve Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Rolü*. T.C. Başbakanlık KSGM, Ankara.
- Anonim 2005. *Türkiye’nin İnsan Kaynakları Gelişimi Stratejisi Taslak Raporu*, AİPP Türkiye İş Kurumuna (İŞKUR) Destek Projesi, Ankara.
- Arıkan, G. (1998). *Kırsal Kesimde Kadın Olmak*. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5 (2), 1-16.
- Balaman, A. R. (1975). *Güneydoğu Anadolu’da Berder Ailesi*. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. S: 307. İstanbul:
- Balaman, A. R. (2002). *Evlilik Akrabalık Türleri: Sosyal Antropolojik Yaklaşımla* (Yayın Sayısı 2956, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Boratav, K. (1980). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. Handbook of theory and research for the sociology of education, 241-258. New York: Greenwood Press.
- Coleman, J.S. (2010). *Beşeri Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Dedeoğlu, S. (2018). *Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinde Yoksulların Rekabetine*. Çalışma ve Toplum, 1, 37-67.
- Duruiz, D. (2013). *Mevsimlik Tarım İşçileri: Acınılası Kurbanlar mı, Kürt Emekçiler mi? I, Perspectives 3*. Heinrich Böll Stiftung, 32-36.
- Ecevit, M. (1994). *Tarımda Kadının Toplumsal Konumu: Bazı Kavramsal İlişkiler*. Amme İdare Dergisi, 27 (2), 89-106.
- Eğitim-Sen (2010). *II. Kadın Kurultayı Hazırlık Kitabı*. Eğitim Sen Yayınları
- Erdost, M. İ. (1988). *Kapitalizm ve Tarım*. Ankara: Onur Yayınları.
- Furat, M. (2013). *Kırsal Kadınların Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Yoluyla Güçlenmesi*. International Journal of Social Science. 6 (6), 525-547.
- Geçgin, E. (2009). *Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyolojik Analizi: Ankara Polatlı Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

- Gülçubuk, B.; Karabıyık, E. ve Tanır, F. (2003). *Tarım Kesiminde En Kötü Biçimde Çalışan Çocuk İşçiliği Temel Araştırması (Adana İli-Karataş İlçesinde Pamuk Hasadında Çalışan Çocuklar Örneği) Raporu*. Ankara: ILO.
- Günaydın, G. (2003). *Küreselleşen Piyasa Yoksullaşan Köylü. Özgür Üniversite Forumu, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı*, 22: 155-171.
- Harvey, David (2015). *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu* (Çev.: Esin Soğancılar). İstanbul:Sel Yayıncılık.
- Hegel, G. W. F. (1979). *Phenomenology of Spirit* (Çev.: A. V. Miller). Oxford: Oxford University Press.
- İnal, Kemal (2010). *Türkiye’de Çocuk Emeği* (Der.: Kemal İnal). Ankara: Ütopya Yayınevi, 7-29.
- İpekçioğlu, Ş., Büyükhatoğlu, Ş., Monis, T., Özel, R., Bayraktar, M. (2012). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ekonomik-Sosyal Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Ulusal Tarım Kongresi, 214-217.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). *Aile ve Kültürel Psikoloji*. III. Uluslararası Psikoloji Kongresi. İstanbul.
- Kaleci, H. (2007). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği*. Eskişehir: Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Karaman, K. ve Yılmaz A. S. (2011). *Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun’da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma*. Zeitschrift für die Welt der Türken-Journal of World of Turks. 3 (1), 211-226.
- Karkınar, N. (2006). *Tarımda Kadın ve Bazı Yapısal İlişkiler*. İktisat Dergisi. 469: 24-30.
- Korkmaz, A. ve Korkut, G. (2012). *Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17 (2), 41-65.
- Lastarria-Cornhiel, S. (2006). *Feminization of Agriculture: Trends and Driving Forces*. Background Paper for the World Development Report 2008 Version I, 20.08.2021 tarihinde <http://documents.worldbank.org/curated/en/655741468338477909/Feminizationof-agriculture-trends-and-drivingforces> adresinden edinilmiştir.
- Marx, K ve Engels, F. (2004), *Alman İdeolojisi* (Çev. S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K; Engels, F; Lenin V. I. (2008). *Kadın ve Aile* (5. Baskı, Çev.: A. Gelen). Ankara: Sol Yayınları.
- Mies, M. (2000). *Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru- Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (ed. S. Çakır ve N. Akgökçe). İstanbul: Sel Yayıncılık, 48-66.
- MİGA (2012). *Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti- Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA)*. İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.

- Nazik, H. ve Gönen, E. (1993). *Kadınların Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışmalarının Ailenin Ekonomik Durumu ve Yaşam Biçimine Etkisi*. A. Ü. Z. F.: 1309, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 772, Ankara.
- Nurol, B. ve Ünal B. (2018). *Voices from a hidden people: Precarious Lives and Discrimination in Turkish Sugar Industry*. 92, 58-67. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.03.018>
- Olhan, E. (2011). Birleşmiş Milletler Ortak Programı “Herkes İçin İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Antalya Pilot Bölge Uygulaması” *Türkiye’de Kırsal İstihdamın Yapısı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi.
- Özar, Ş. (2015). *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdamı Politikaları: Kadın Hareketi, Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları. Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* (edt.: A. Makal ve G. Toksöz). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 223-255.
- Savran, G. (1989). *Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi’nin Düşündürdükleri*. Feminist Dergisi.
- Sirman, N., (1991). *Gelişme Sürecinde Kırsal Kesim Kadını Yaklaşımlar ve Sorunlar; Kırsal Kesimde Kadının Statüsü: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Aralık 1990, ILO-TKV Danışman Toplantısı Raporları, Ankara, 16-29.
- Tanır, F. (2009). *Adana İlinde Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri İçin Uygulanan Toplumsal İşbirliği Projesinin Sonuçlarına Bakış*. Nobel Medicus 15, 5 (3), 82-87.
- TUİK (2019). *Türkiye İstatistik Kurumu, İstihdam Edilen Yıllar ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu*. Erişim Adresi: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (Erişim Tarihi: 02.03.2019)
- Ünal, B. (2011). *The Peshgi, Slavery in the Modern World: A History of Political, Social, and Economic Oppression*, Edited by Junius P. Rodriguez, ABC-CLIO Publication.
- Wacquant, L. (2007). *Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi*. (Ed. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan. Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi (ss. 53-77). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç, M. (2003). *Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği.
- Zubritski, Mitropolski, Kerov (2011). *İlkel Topluluk Köleci Toplum Feodal Toplum* (15. Baskı, Çev.: S. Belli.). Ankara: Sol Yayınları.

Hakem Deęerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.

ıkar atışması: Yazar çıkar atışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü | *Ege University, Institute of Social Sciences*

Ege Sosyal Bilimler Dergisi | ***Journal of Ege Social Science***

e-ISSN 2651-4982

Cilt 5, Aralık 2024 | *Volume: 5, December 2024*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Sosyal BİLimler Enstitüsü adına Müdür (On behalf of Ege Univ. Institute of Social Sciences, Director): Prof. Dr. Mustafa MUTLUER  Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Dr. Öęr. y. Aytekin ERDOęAN  Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Koray KULEYİN (Enstitü Sekreteri | Institute Secretary)  Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

[İnternet Sayfası \(Açık Erişim\)](#)

[İnternet Page \(Open Access\)](#)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/esbd>

Ege Sosyal Bilimler Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Aralık ayında olmak üzere yılda bir kez yayınlanır.

Journal Of Ege Social Science is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published annually, in December.